

Umhverfis- og auðlindaráðuneytið

Apríl 2013

Kynjagreining - Stefna um vistvæn innkaup ríkisins.

Inngangur

Í umræðu um loftslagsbreytingar í norrænu samhengi eru innkaup og neysla miðlægt viðfangsefni þar sem Norðurlöndin er það svæði í heiminum þar sem hlutfallsleg neysla er hvað mest¹. Á síðustu árum hefur vægi umhverfisverndar aukist til muna og sífellt meiri áhersla hefur verið lögð á að efla aðgerðir sem stuðla að sjálfbærri þróun. Einn þáttur í því er að auka vægi vistvænna innkaupa og í Innkaupastefnu ríkisins frá 2002 segir m.a. að markmiðið með öllum innkaupum skuli vera að minnka umhverfisáhrif opinberra innkaupa og að „þeir sem ann[ist] innkaup af hálfu ríkisins skulu vinna út frá því að besta mögulega niðurstaða fái að teknu tilliti til kostnaðar, tíma og ávinnings“².

Ríkisstjórn Íslands samþykkti nýja stefnu um vistvæn innkaup í apríl 2013. Kynjagreiningin sem hér fer á eftir tekur til eldri stefnu sem nú er að líða undir lok en verður jafnframt grunnur að stefnu um vistvæn innkaup ríkisins sem tók gildi í apríl síðast liðinn.

Kynjuð innkaup/neysla

Samkvæmt rannsókn sem gerð var fyrir Efnahags- og framfarastofnunina³ (OECD) árið 2008 er munur á neyslu karla og kvenna. Í niðurstöðum rannsóknarinnar kom í ljós að konur sjá um 80% af innkaupum til heimilisins. Einnig eru þær líklegri en karlar til að kaupa ódýrar vörur líkt og matvæli, fatnað og smærri hluti til heimilisins. Þetta rímar við norrænar kannanir sem einnig hafa leitt í ljós að á heildina litið kaupi konur meira en karlar þótt þær noti ekki endilega allt það sem þær kaupa sjálfar⁴. Karlar nota aftur á móti meira en 80% af innkomu heimilanna og eru líklegri til að fjárfesta í dýrum hlutum líkt og fasteignum, bifreiðum og raftækjum. Þar að auki ferðast karlar meira og nota flugsamgöngur í meira mæli en konur. Þessar niðurstöður eiga við um einstaklinga og heimili og því vert að athuga hvort sama kynjamynstur eigi við um þá sem kaupa inn fyrir hönd ríkisstofnana. Vitað er að konur eru í meirihluta starfsmanna ríkisins á Íslandi.

Kynjagreining

Stefnumótun og ákvarðanataka

Í tengslum við verkefni ríkisstjórnarinnar um kynjaða hagstjórn og fjárlagagerð var stefnan frá árinu 2009 kyngreind. Ríkið leitaði eftir samstarfi við sveitarfélög um að mynda stýrihóp um vistvæn opinber innkaup sem hefði það hlutverk að vinna að sameiginlegum verkefnum sem styddu innkaupin. Í stýrihópnum sátu fulltrúar umhverfis- og auðlindaráðuneytis, Ríkiskaupa og sveitarfélaga (Reykjavíkurborgar, Hafnarfjarðar og Sambandi íslenskra sveitarfélaga). Kynjahlutfall hópsins var eftirfarandi: Í hópnum sátu 1 kona og 4 karlar, formaðurinn var kona. Einnig var myndaður

¹ Sjá: www.equalclimate.org/en/consumption/

² Stefna um vistvæn innkaup ríkisins 2009, bls. 2.

³ Sem Ísland er aðili að.

⁴ *Gender and sustainable development. Maximizing the economic, social and environmental role of women.* 2008. Tilvísun á slóðinni: www.equalclimate.org/en/consumption

vinnuhópur um vistvæn innkaup ríkisins sem fór með framkvæmd stefnunnar, það er vann náíð með stýrihópnum og að verkefnum við innleiðingu vistvænna innkaupa hjá ríkisstofnunum. Báðir þessir hópar eru stefnumótunar- og ákvarðanatökuaðilar. Í vinnuhópnum sátu fulltrúar fjármála- og efnahagsráðuneytis, Umhverfisstofnunar og Ríkiskaupa, allir í vinnuhóp voru konur. Auk þess skiptu tveir starfsmenn verkefnisins tímabilinu á milli sín, kona og karl. *Hópur sem kom að stefnumótun og ákvarðanatöku er vel kynjablandaður með jöfnu hlutfalli karla og kvenna; fimm konur og fimm karlar.*

Stefnan sjálf ber ekki með sér að hallað sé á annað kynið, þ.e. kynjað yfirbragð. Um er að ræða áherslu á fræðslu til ríkisstarfsmanna, þróun verklags fyrir vistvæn innkaup og að fylgja stefnunni eftir. Stefnan miðar að því að lágmarka umhverfiskostnað til ávinnings fyrir alla borgara landsins. Að því leyti hefur stefnan jákvæð áhrif bæði fyrir konur og karla og snertir lífstíl allra.

Innkaup ríkisins

Í kynjagreiningu voru eftirfarandi spurningar hafðar til hliðsjónar:

- 1) Snertir stefnan bæði karla og konur?
- 2) Hentar stefnan jafnt konum sem körlum? (bæði stefnan sjálf og leiðin að markinu)
- 3) Skiptist árangur stefnunnar með jöfnum hætti milli kynjanna? (Stuðlar vistvæn innkaupastefna ríkisins að jafnrétti kynjanna?)

Haft var samband við um 200 ríkisstofnanir og ráðuneyti⁵ og óskað eftir kyngreindum upplýsingum. Stjórnendur voru beðnir um að skilgreina hvaða kyn sjái um innkaup stofnunarinnar og að gerður yrði greinarmunur á ábyrgðaraðilum og hugsanlega öðru starfsfólki innkaupadeilda. Sendur var út tölvupóstur til 192 ríkisstofnanna og ráðuneyta og svöruðu 136 stofnanir fyrirspurninni,⁶ svarhlutfall var 72%. Ekki voru skilgreindir ábyrgðaraðilar hjá öllum stofnunum heldur einungis þeir sem t.d. höfðu innkaupakort. Í ljós kom að skiptingin var ekki jöfn milli kynja þegar kemur að innkaupastjórum (ábyrgðaraðilum) en þar eru konur í meirihluta, eða 56% og karlar 44%. Þetta telst ekki mikill kynjamunur en ef tekið er tillit til þess að karlar eru oftari í ábyrgðarstöðum en konur og á fámennum stofnunum var forstöðumaður stofnananna oftari en ekki ábyrgðaraðili innkaupa. Kynjablöndunin var nánast jöfn meðal annarra starfsmanna sem sáu um innkaup stofnunar eða 51% konur og 49% karlar. Kynjamunur var á verkaskiptingu innan stofnana en undantekningarlaust voru það karlar sem fóru með umsjón og ábyrgð fasteigna og keyptu inn vörur og þjónustu í því sambandi, stærri hluti; húsgögn, tölvubúnað og viðhaldsþjónustu. Konur voru í flestum tilfellum ábyrgar fyrir innkaupum á skrifstofuvörum sem telja má til smærri innkaupa stofnana.

Til umhugsunar

Stefnan hentar bæði konum og körlum þar sem bæði kynin fara fyrir innkaupum á vegum ríkisins. Þar sem rannsóknir sýna að konur velja frekar umhverfisvænar vörur en karlar⁷, mætti leggja á það sérstaka áherslu á vinnustöðum þar sem karlar eru í meirihluta að fræða bæði innkaupastjóra og starfsfólk sérstaklega um hagkvæmni og mikilvægi vistvænna innkaupa.

⁵ Sjá lista á heimasíðu fjármálaráðuneytisins:

http://www.fjarmalaraduneyti.is/media/utgafa/Postfangalisti_forstodumanna_17012013.pdf

⁶ Sendur var áminningarpóstur til þeirra stofnana sem ekki svöruðu en ekki brugðust allar stofnanir við honum. Í tveimur tilvikum var sami aðili í forsvari fyrir innkaup hjá tveimur mismunandi stofnunum svo segja má að stofnanirnar hafi verið 190 talsins. Tekið er tillit til þess þegar svarhlutfall var reiknað út.

⁷ www.equalclimate.org/en/consumption

Við endurskoðun á stefnu ætti áfram að leggja áherslu á fræðslu til starfsfólks, sérstaklega þeirra sem sjá um innkaupin. Í kynningu og fræðslu næstu stefnu sem gildir frá 2013 – 2017 verða kynjasjónarmið höfð í huga.